

JEDNA EURÓPA ONE EUROPE

Michal Janák

Východ – Západ

Trilógia zbierok esejí a článkov pod názvom *East West Central: Re-Building Europe 1950 – 1990* má za cieľ ponúknuť originálny pohľad na povojnový vývoj architektúry v Európe, teda teritórium a obdobie už mnohokrát podrobené analýze. Projekt prebehol pod taktovkou teoretika, vedúceho profesora teórie architektúry na ETH Zürich, Ákosa Moravánszkeho. Mapuje architektonický vývoj skrz prizmu tematických interpretačných rámcov vzťahujúcich sa na obdobie päťdesiatych až deväťdesiatych rokov 20. storočia. Zbierky nadväzujú na sériu konferencií, ktoré poskytli obsahový podklad publikácií.

Projekt je ambiciózný v niekoľkých rovinách. Ako názov sám naznačuje, nosnou témou, tak ako možno sledovať aj v predošlom výskume prof. Moravánszkeho je korigovanie západo-centristického ponímania architektonického diskurzu v druhej polovici 20. storočia. Projekt sa preto zameriava práve na otázky, ktoré boli riešené paralelne v západnom aj vo východnom bloku, na presahy spoločného, miesto hľadania výnimočnosti. Hermetická nepreniknuteľnosť opony je preň skôr mýtus

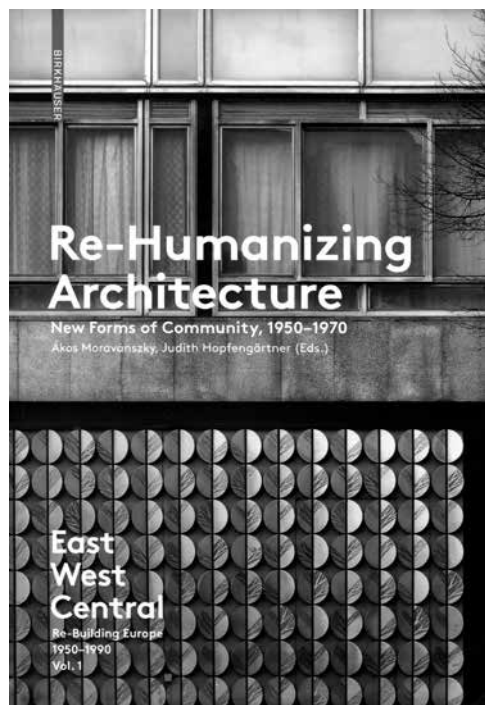
ÁKOS MORAVÁNSZKY,
JUDITH HOPFENGÄRTNER (EDS.)

EAST WEST CENTRAL: RE-BUILDING
EUROPE 1950 – 1990

VOL. 1: RE-HUMANIZING
ARCHITECTURE, NEW FORMS
OF COMMUNITY, 1950 – 1970

2017, Bazilej: Birkhäuser Verlag GmbH,
336 s.

ISBN 978-3-0356-1015-4

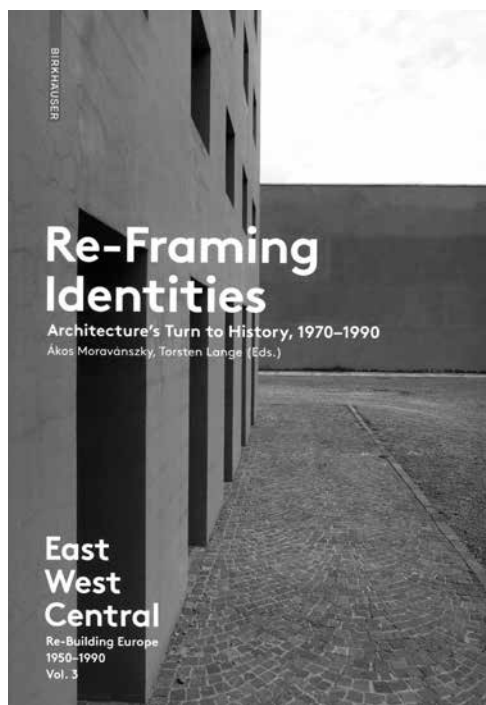
než realita. Moravánszky ako editor dáva priestor textom, ktoré výskum zaostrujú na vzájomnosť, spoločné črty, presahy, paralelný vývoj a medziblokovú kultúrnu výmenu. Tak vzniká pohľad na architektonický projekt Európy, rodia sa z trosiek miest a kritického pozitívizmu, ktorý mohol do určitej miery byť univerzálny pre celý kontinent.

Zaujímavé je rozhodnutie pokryť štyridsať rokov existencie opony v troch zväzkoch. Každý zväzok aplikuje svoj vlastný interpretačný tematický rámec a pokrýva obdobie dvadsiatich rokov (50. – 70., 60. – 80. a 70. – 90.). Elegantne sa tak vyhýba splošňovaniu histórie do vymedzeného lineárneho naratívu. Je zrejme, že ambíciou nie je holistické obsiahnutie všetkého, ale náhľad skrz špecifickú prizmu tematiky. Konceptcia je vecná a nezabára do interdisciplinarity nad mieru únosnosti. Otázkou je vždy architektúra a mesto, v celkom tradičnom ponímaní ako produkcia architektonických projektov a akademických diskusií. Nedá sa však nebať snaha pochopiť podstatu ich vývoja. Politická situácia, kultúrno-filozofický vývoj na jednej strane a mesto, krajina, ktorá sa architektúrou transformuje na druhej strane, sú postavené do vzťažnej situácie.

Tematické okruhy mapujú obdobie bezprostredne po druhej svetovej vojne skrz prizmu rehumanizácie ľudských sídel. Šesťdesiate a sedemdesiate roky sú charakterizované nebývalým stavebným rozmachom na oboch stranách a aplikáciou nových metód práce s dátami vo veľkých územných mierkach. Kritické vytriezvenie a reflexia progresívneho univerzálneho pozitívizmu skrz postmoderný návrat ku kontinuite a hľadaniu identity sú zachytené v poslednej zbierke. Každý zväzok je uvedený editorskou esejou, pričom jednotlivé články sú vybrané na základe tematickej adekvátnosti.

Rehumanizácia architektúry

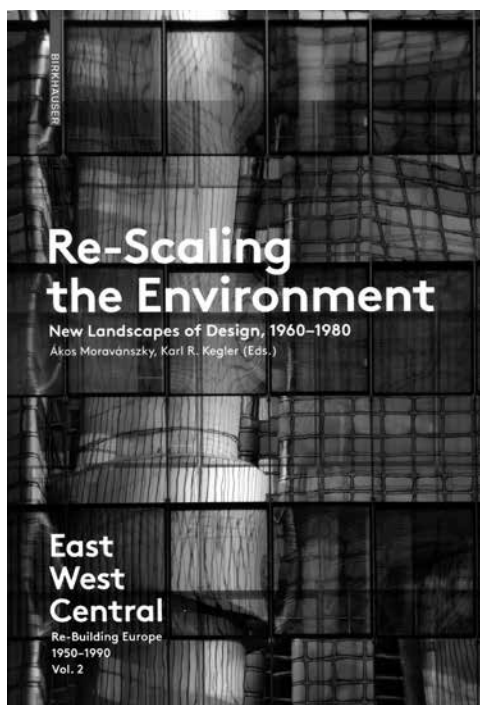
Prvý zväzok, pomenovaný Rehumanizácia architektúry, pokrýva obdobie bezprostredne po druhej svetovej vojne 1950 – 1970. Problematizuje prestavbu Európy (resp. Západu) ako triumf humanizmu, ideológie zmierenia (kompromisu?) frakcií a antitézu vojnového rozvratu, ktorý presahuje fundamentálne rozdiely totalitnej socialistickej diktatúry a rodiaceho sa kapitalistického sociálneho štátu. Humanizmus je rámcom pre prvú kritiku architektonickej moderny z vlastných radov. Povojnová výstavba a rozvoj miest v dikií doktríny CIAM (Aténska charta) je konfrontovaná s otázkou kolektivity, človeka, rodiny a ľudskej

ÁKOS MORAVÁNSZKY,
TORSTEN LANGE (EDS.)

EAST WEST CENTRAL: RE-BUILDING
EUROPE 1950 – 1990
VOL. 2: RE-SCALING THE
ENVIRONMENT, NEW LANDSCAPES
OF DESIGN, 1960 – 1980

2017, Bazilej: Birkhäuser Verlag GmbH.
256 s.
ISBN 978-3-0356-1015-1

ÁKOS MORAVÁNSZKY, TORSTEN
LANGE (EDS.)

EAST WEST CENTRAL: RE-BUILDING
EUROPE 1950 – 1990
VOL. 3: RE-FRAMING IDENTITIES,
ARCHITECTURE'S TURN TO HISTORY,
1970 – 1990

2017, Bazilej: Birkhäuser Verlag GmbH.
336 s.
ISBN 978-3-0356-1015-8

mierky. Segregácia funkčných celkov ako nástroj plánovania moderného mesta je v prostredí vznikajúceho Team X atakovaná v prospech systematizácie spoločného, skrz „monumenty“ – centrá kolektivity a nové organizovanie celkov v štruktúrach. Spolupatričnosť a blaho spoločnosti sú teda dosiahnuteľné prostredníctvom možnosti spájania jednotlivcov, nie distribúcie masy.

Organizovanie článkov v menších podkapitolách ďalej pomáha štruktúrovať a udržať koncepciu väzok, a to aj vo formáte zbierky. Editori dokážu navigovať medzi ideologickým rámcovaním (humanizmus) a rôznymi odtieňmi tejto interpretácie v priestorovej, akademickej a kultúrnej produkcii danej doby. Články tak dokážu pokryť relatívne široký formálny diapazón. Pokiaľ niektoré aplikujú komparatívnu metódu na sídelnú výstavbu (Marijke Martin, Cor Wagenaar: Holandsko a Československo), iné poskytujú skôr užší a intímnejší pohľad skrz osobnosti vedúce dobový diskurz (Luca Molinari: Rehumanizácia povojnovej talianskej architektúry: Ernesto Nathan Rogers a Giancarlo De Carlo).

Je zrejmé, že ideologický rámec humanizmu nie je braný ako pozadie architektonického diskurzu, spoločensko-politický kontext, ale integrálna téma doby. Kniha tak neupadá do povrchných kategorizácií na základe formálnej štylistiky. Pre zbierku je dôležité hľadať spoločné črty. Socialistický realizmus aj povojnový

modernizmus teda možno porovnávať a hľadať ich spoločné vzorce.

Premierkovanie prostredia

Po turbulentnom období päťdesiatych rokov nastáva na oboch stranách Európy stavebný rozmach hnaný ekonomickým rastom. Čo viac, krajina zažíva dramatickú rekonfiguráciu. Agrárne spoločnosti sa rapídne industrializujú a metropoly sa stávajú centrami novej ekonomiky služieb. Na úrovni výpočtových technológií a analýzy dát nastávajú pokroky, ktoré priamo vplyvajú na odbory geografie a urbanizmu. Povaha aj étos režimov na oboch stranách studenej vojny umožňujú centrálné plánovanie v nebývalých mierkach. Kultúrne uvoľnenie v šesťdesiatych rokoch prispieva k výmene znalostí skrz oponu.

Architekti a plánovači využívajú nové technológie k technokratickému prístupu k narábaniu s krajinou. Utopistické megaštruktúry a infraštruktúry poskytujú odvážne odpovede na efektívnu výstavbu miest, do ktorých sa sťahuje čoraz viac ľudí. Je možné uchopiť krajinu v dosiaľ nemožnej mierke a racionalizovať jej mechanizmus. Tu niekde však spočívajú aj zárodoky kolapsu tohto pozitivistického projektu. Ekonomická recesia sedemdesiatych rokov, normalizácia na Východe a vzrastajúce obavy o životné prostredie sa prejavili aj vo vytriezvení z nadšenia pre takéto projekty.

Druhý zväzok poskytuje pohľad na architektonickú scénu, ktorá sa chopila nových miest a nových nástrojov. Mesto už nie je témou, je ňou krajina. Komplexné štruktúry ľudských habitatov poskytujú možnosť novej urbanizácie, ktorá definitívne zavrholo dialektiku mesta a vidieka. Možnosti krajinej urbanizácie sú posmelené pomocou nových odvetví ako kybernetika. Vďaka strojom sa zdá byť možné plánovanie na planetárnej úrovni.

Kniha prezentuje vznik takýchto koncepcií ako neskorú fázu modernizmu. Hashim Sarkis píše o vzniku teritoriálnej estetiky v spojitosti s Le Corbusierovou „Geo-Architektúrou“. Ako prvé príklady plánovania v takýchto mierkach sú však uvádzané už projekty v povodí Mississippi v tridsiatych rokoch 20. storočia. V súvislosti s centrálnym plánovaním sa texty zameriavajú na byrokratické aparáty, z ktorých sa stali centrá progresívneho urbanizmu. Popísaná je výstavba sídlisk a totálna okupácia krajiny (Daniela Spiegel: Dizajn a vývoj rekreačných rezortov v NDR). Ak by sme však boli kategorickí, zaradenie SIAL-u v texte od Mirka Bauma pôsobí azda nepatrične. Formálna fascinácia technologickým pokrokom je nedostatočným argumentom a ochudobňuje zväzok o vecné rozšírenie záberu na teritórium ČSSR.

Prerámčovanie identít

Kritická reflexia modernizmu a povojnového vývoja miest je témou posledného zväzku. Obdobie 1970 – 1990 je charakterizované, nie prekvapivo, ako to, kde je projekt univerzalistickej moderny konfrontovaný so širokospektrálnou kritikou. Tak ako sa v spoločnosti čoraz väčšmi artikulujú témy individualizmu, jazyka a identity, v plánovaní sa spochybňuje technokratické racionálne riešenie mesta ako mechanizmu.

Postmoderna je vcelku štandardne charakterizovaná skrz nárast semiotickej interpretácie architektúry, a teda ako štúdium tohto jazyka, historických referencií, lokálnych tradícií a symbolizmu. Novonájdená (alebo hľadaná?) fascinácia kontinuitou ústi do zvýšeného záujmu o pamiatkovú starostlivosť a historické centrá miest. Kniha argumentuje, že aj vďaka tomuto záujmu o kontinuitu je relatívne nestaré delenie na Východ a Západ naštrbované. Obe strany, najmä Východ, si začínajú uvedomovať historickú spriaznenosť. Koncept Mitteleuropy narastá na popularitu v akademických kruhoch.

Paradoxne, aj vďaka tomu je záujmu podrobená samotná moderna. Znovuobjavenie ruského konštruktivismu v západnom diskurze je popísané v eseji Ally Vronskej *Dekonstrukcia konštruktivismu*. Samozrejme, tento záujem o modernu je však zväčša kritický, a to aj vo východnom bloku. Maroš Krivý píše o kritike sídlisk v neskorom socializme.

Napriek tomu, že posledný zväzok je obsahovo ucelený, chýba tu tematická originalita predošlých zväzkov. Tam, kde prvé zväzky hľadali námety v širších rovinách, tu sa problematika postmodernity zužuje na rovinu identity. Iste, nie je možné fakticky protirečiť. Takáto historicko-semiotická rovina však opomína sociálne a ekonomické aspekty postmodernity. Následky komoditizácie priestoru možno badať v mestách už v súčasnosti. Nedá sa to však považovať za nedostatok knihy, skôr za nevyužitú príležitosť.

Občasná nevyváženosť textov by sa dala považovať za istú slabinu kolekcie. Sledujúce naplnenie konceptuálneho rámca, priestor tu dostávajú abstrakty hlbších výskumných projektov, ale taktiež zbežné eseje. Celok tak lavíruje medzi odborným a vedeckým a do značnej miery slúži skôr ako zbierka referencií na obsiahlejšie články a výskumy. Vynára sa teda otázka, či je zbierka textov optimálnym formátom. Periodická forma žurnálu by mohla dať adekvátnejší priestor textom, ktoré by v rozsiahlejšej forme mohli ísť do väčšej hĺbky a čitateľ by tak nebol odkázaný na dohľadávanie referencií.

Napriek týmto výhradám sa zbierke darí naplňať ambície, ktoré si stanovila. Rámčovanie povojnového európskeho vývoja v prezentovaných tematických okruhoch je originálne, ale nie samoúčelne. Veľmi kladne možno ohodnotiť dôraz na vzťah architektúry, plánovania, politiky a spoločenského vývoja. Nie na poslednom mieste treba vyzdvihnúť vysokú kvalitu autorov. Kolekcia je tak jedným z najzaujímavejších textov k danej problematike za posledné obdobie a ukazuje, že je žiaduce sa k interpretácií histórie stavať koncepčne.